

МОРАЛЬНО-ДУХОВНА ФУНКЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ МОРАЛЬНО- ДІЛОВИХ ВІДНОСИН У МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкривається морально-духовна функція вищої школи у формуванні культури морально-ділових відносин у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності. Головну увагу акцентовано на розвиток духовності, зміцнення моральних засад суспільства, виховання в молоді високих моральних якостей.

Ключові слова: морально-духовна функція, моральні якості, творча особистість, духовні цінності, менеджер зовнішньоекономічної діяльності.

В статье раскрывается морально-духовная функция высшей школы в формировании культуры морально-деловых отношений у будущих менеджеров внешнеэкономической деятельности. Основное внимание акцентировано на развитие духовности, укрепление нравственных устоев общества, воспитания у молодежи высоких моральных качеств.

Ключевые слова: морально-духовная функция, моральные качества, творческая личность, духовные ценности, менеджер внешнеэкономической деятельности.

The article deals with the moral and spiritual function of professional training for the formation of culture of moral and business relations of future international managers. The main attention is accented on the development of spirituality, strengthening the moral fabric of society, education of young people of high moral character.

Key words: moral and spiritual function, the moral qualities, creative personality, spiritual values, international manager.

Вступ. Наукові праці сучасних педагогів, присвячені формуванню культури спеціалістів у вищих навчальних закладах, засвідчують про модернізацію сучасної вищої освіти, зміну її цілей і системи цінностей. При цьому вказується, що пріоритетним підходом до проектування цілей та функцій освіти стає культурологічний підхід, що орієнтує систему освіти на рівноправний діалог з особистістю, яка здатна і прагне культурного саморозвитку [5, с. 5]. В. Скороходов також підкреслює, що тепер значно проявляється залежність громадян нашої країни, цивілізації в цілому від особливостей і якостей особистості, які закладаються освітою. Яка сьогодні освіта, які ідеї, світоглядні й морально-етичні системи вивчаються у школах і вищих навчальних закладах, таким буде суспільство у найближчі роки [9, с. 130]. Отже, особистість та її індивідуальність стають цінністю освіти, а її метою – всебічний розвиток особистості, формування її системи цінностей, загальної та професійної культури.

Аналіз досліджень і публікацій. Необхідність модернізації сучасної вищої освіти, як зазначають А. Коржуєв, В. Ходаков та ін., зумовлена

суперечностями між соціальним замовленням на підготовку конкурентоздатного фахівця і його реальною підготовкою у вищому навчальному закладі; динамікою розвитку суспільства і рівнем реально сформованої професійної підготовки спеціаліста, що не враховує цієї динаміки; постійно зростаючими вимогами суспільства до культурного рівня сучасного фахівця і спрямованістю традиційної освіти на його інформаційне насичення у процесі навчання. При цьому А. Коржуєв наголошує, що однією з функцій вищої професійної освіти є «володіння студентами культурою системного підходу в діяльності і важливими загальнометодологічними принципами її організації, а також формування толерантності у судженнях і діяльності» [7, с. 8].

Як підкреслює О. Заболотська, «культурологічна особистісно-орієнтована освіта – це така освіта, епіцентром якої є людина, що пізнає та творить культуру шляхом діалогічного спілкування, обміну смислами, створення здобутків індивідуальної та колективної творчості» [6, с. 30]. М. Вієвська та Л. Красовська виділяють серед ключових управлінських компетенцій, які мають забезпечити

готовність до життя та праці, «компетенції, що пов'язані з життям у культурному середовищі, а саме: готовність контролювати прояв расизму, ксенофобії та розвитку клімату нетолерантності, оволодівати міжкультурними компетенціями – такими, як прийняття розбіжностей, повага до інших і здатність жити з людьми інших культур, мов та релігій» [4, с. 97].

На думку Н. Багаутдінової, О. Пономарьова, Д. Чернилевського, В. Яблонського та ін., головною метою виховання у вищій школі є розвиток духовності, зміцнення моральних засад суспільства, виховання в молоді високих моральних якостей, підготовка гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості, професійно грамотного, творчого фахівця, що поєднує в собі високу духовність, моральну чистоту, професійну компетентність і фізичну досконалість. Досягнення цієї мети забезпечується високим рівнем навчальної роботи, а також постійним удосконаленням системи виховної роботи з молоддю. Головним критерієм її ефективності є рівень національної свідомості, навчально-наукової та суспільної активності, ступінь переростання виховання в самовиховання, додержання моральних і етичних норм, відсутність правопорушень, високий рівень взаємин між викладачем і студентом. Викладачі вищої школи покликані бути генераторами інтелектуально-моральної культури, активістами виховної роботи, поведінка яких повинна стати зразком для студентської молоді.

Теоретичні засади формування змісту підготовки сучасних управлінців досліджують у своїх працях М. Вієвська, Л. Возняк, С. Гончаренко, І. Зязюн, Л. Калініна, І. Козловська, В. Луговий, Ю. Нагірний, Н. Ничкало, В. Пікельна, Н. Побірченко, О. Пономарьов, Л. Пуховська, В. Рибалко, О. Романовський, С. Сисоева, Б. Федоришин, В. Шадриков та інші. Нами проведено аналіз наукових джерел із метою вивчення основних функцій вищої професійної освіти у формуванні культури морально-ділових відносин менеджерів. У результаті виділено низку функцій вищої професійної освіти, серед яких: системоутворювальна, інформаційно-дидактична, організаційно-педагогічна, морально-духовна, креативно-пошукова та психолого-комунікативна.

Мета статті полягає у визначенні змісту морально-духовної функції професійної освіти та особливостей її реалізації на практиці.

Результати дослідження. Морально-духовна функція вищої освіти актуалізується у зв'язку з тим, що під час навчання майбутні менеджери зовнішньоекономічної діяльності визначають своє ставлення до основних питань культурологічного змісту, які вимагають від них відповідних знань, уявлень, понять, умінь розуміти та вирішувати різноманітні проблемні ситуації, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю. У сучасній Україні відчутного характеру набуває система цінностей, що сповідаються молоддю. Перед вищою професійною освітою постають завдання

щодо формування у майбутніх менеджерів системи морально-духовних цінностей, які визначатимуть надалі успіх у кар'єрі.

М. Бердяєв зазначав, що «... особистість є категорія аксіологічна, оціночна. Особистість не може мислити ні біологічно, ні психологічно, ні соціологічно. Особистість – духовна і передбачає існування світу. Цінність особистості є вищою ієрархічною цінністю у світі, цінністю духовного порядку» [1, с. 62]. Важливість морально-духовної функції полягає в тому, що майбутні менеджери повинні мати чітку, цілісну систему координат, які б допомогали їм правильно визначати сутність, важливість та роль культури морально-ділових відносин. Н. Селіверстова зазначає, що особистість менеджера постає як система, що сама розвивається і регулюється, цілеспрямована активність якої у професійній сфері піднімається на рівень свідомої діяльності, що обирає сама собі цінності. Але для цього необхідні такі умови: наявність професійних цілей, установок, ідей, задумів, потреб, пов'язаних з виконанням місії менеджера; достатньо розвинуті сутнісні сили, що дозволяють здійснювати формуючий вплив, свобода вибору у здійсненні своїх планів та моральна позиція [8, с. 94-95].

М. Вачевський стверджує: «Щоб реформувати економіку країни згідно з інноваційною європейською моделлю та реалізувати в перспективі національну ідею щодо інтеграції у світовий освітянський, науковий, інформаційний та інші простори на засадах рівноправного партнерства, потрібно не лише вибудувати по-новому вітчизняну економіку, а й вирішити ті питання, з якими, власне, пов'язана ефективність будь-якого господарювання. Йдеться насамперед про удосконалення людського фактора, зростання національної свідомості, виховання духовності людей, формування в них державницької психології і відповідальності» [2, с. 7].

Морально-етичне виховання у системі формування майбутнього менеджера має ґрунтуватися на утвердженні основних принципів загальнолюдської моралі. Формування морально-етичних якостей менеджерів на основі національних традицій, звичаїв передбачає вироблення в них моральних принципів, покликаних виступати в ролі регуляторів гармонійних взаємовідносин з суспільством і, зокрема, в системі відносин «менеджер-підлеглий», «менеджер-керівник», «менеджер-зарубіжний партнер». На значущість розвитку духовності майбутнього фахівця вказував В. Вернадський, який вбачав порятунок людства в «згусткові людського інтелекту, здатному виконувати дві найважливіші соціальні функції: формувати науково-технічний прогрес – основу для становлення технологічно розвинутої держави, і творити прогрес духовний – головну умову для становлення цивілізованої країни» [3, с. 84].

Зазначимо, що з погляду деяких вчених (В. Попков, О. Романовський, Ю. Смоленцев та

ін.), необхідно акцентувати увагу на тому, щоб розкрити зміст духовних цінностей, визначити їх роль і місце у житті, професійній діяльності сучасного фахівця, виділити можливі шляхи їх практичного використання. Вирішення цих питань стає можливим шляхом усвідомлення важливості культури морально-ділових відносин, освоєння студентами знань, умінь і навичок культурологічного змісту та закріплення на рівні почуттів, мотивів, ціннісних орієнтацій, понять, поглядів, переконань. При цьому відбувається важливий процес привласнення особистістю духовних цінностей, переведення їх зі сфери культурних надбань у певний досвід майбутнього менеджера.

Менеджер зовнішньоекономічної діяльності, як вважають А. Мяготін, Е. Румянцева, Ю. Палеха, є керівником, який формує відносини всередині та поза організацією, орієнтує її членів на досягнення цілей. Він щоденно приймає рішення, які ґрунтуються на особистих принципах і цінностях. Тому якщо особисті цінності нечіткі, менеджеру не вистачатиме необхідних підстав для суджень, що в цьому випадку можуть сприйматися оточуючими людьми як необґрунтовані. Сучасна концепція успішного управління орієнтована на такі цінності, як ефективність, реалізація потенціалу працівників і зростаюча готовність до нововведень. А менеджери, які мають нечіткі основні принципи або відступають від них чи ґрунтуються на цінностях вчорашнього дня, не здатні здійснювати ефективного керівництва. На думку В. Терентьева, «цінності менеджменту – це свідомий вибір системи ідей, вони мають особливе значення й прийняті в якості спрямовуючих передумов, на основі яких менеджери здійснюють свою професійну діяльність» [10, с. 41].

Означена функція вищої професійної освіти свідчить про необхідність урахування викладачами особливостей кожного студента, їх можливостей щодо сприймання й осмислення духовно-моральних цінностей, вияву інтересів, орієнтирів, потреб у сфері майбутньої діяльності, формування культури морально-ділових відносин. Майбутні менеджери повинні мати сформовані ціннісні орієнтири щодо сутності морально-ділової культури, основних вимог щодо культури спілкування, одягу, ділових відносин з іноземними партнерами, норм поведінки в різноманітних ситуаціях, розв'язання конфліктів та ін. Отримання знань із цих питань позитивно впливатиме на ціннісно-орієнтаційне ставлення менеджерів до морально-ділових відносин.

Зауважимо, що духовний бік гармонійно розвиненої особистості визначає її індивідуальність, спонукає людину до переосмислення свого буття, сприяє розвитку творчості у професійній діяльності і повсякденному житті, допомагає налагодити внутрішній зв'язок між поколіннями завдяки залученню до культури традицій свого народу, сприяє духовному зростанню і самовдосконаленню. Необхідність орієнтації навчальної

діяльності на вияв і реалізацію духовних і духовно-практичних здібностей людини обґрунтовано в роботах багатьох сучасних дослідників: А. Бердичівського, Б. Лихачова, В. Толстих, Є. Пассова, В. Пегова, Є. Ямбурга та багатьох інших.

Дослідження гуманістичного напрямку вказують на такі недоліки сучасної освіти, як зміщення акценту виховної роботи з виховання на соціалізацію і адаптацію; підміна ціннісних установок «демократизацією» навчання та ін. На думку О. Гуменюк, З. Карпенко, О. Киричук, у сучасному суспільстві «цінність», «ціннісна культура» є багатозмістовим, категоріальним поняттям, що пояснює вітакультурний формат індивідів, груп, соціумів і навіть людства. Воно є багатофункціональним і складним, відображаючи одночасно зміст мотиваційного, когнітивного, діяльнісного в житті людей.

Професійні цінності необхідно розглядати як орієнтири, на основі яких людина обирає, засвоює і виконує свою професійну діяльність. Вони характеризуються ступенем домінування, усвідомленості та мінливості. Питанням ролі і значення цінностей особистості в професійному самовизначенні та професійній діяльності присвятили свої праці М. Боришевський, Є. Головаха, І. Груздова, В. Ядов та ін.

Важливим показником морально-духовної культури майбутнього менеджера є система таких настанов, як настанова на співробітництво з колегами, іноземними партнерами; прагнення до спільної з ними діяльності; готовність до діалогічної взаємодії зі співробітниками, відкритість, щирість у взаємодії з ними; настанова на пізнання себе і своїх колег, підлеглих. Морально-духовна функція вищої професійної освіти передбачає засвоєння правил, принципів, норм поведінки менеджерів щодо один одного та всього суспільства. Вона включає розвиток умінь оцінювати поведінку окремих людей, значення етичних аспектів професійної діяльності. Рівень духовно-моральної вихованості майбутніх менеджерів визначається проявами їхніх почуттів, переживань, реакцій на життєві та ділові ситуації, події та відтворюється у їх вчинках та поведінці. Духовно-моральне виховання найчастіше здійснюється через індивідуальне спілкування з педагогом шляхом сприйняття й осмислення різноманітної інформації, представленої у пресі, радіо і телепередачах, на інтернет-сайтах і т. п. Воно впливає на вироблення звичок, що розвиваються у процесі підкорення поведінки майбутніх менеджерів системі правил, висловуваних професорсько-викладацьким складом; ініціативи, яка базується на умінні особистості орієнтуватись у нових ситуаціях і ставленні до практичної діяльності.

Висновки. Отже, вища професійна освіта є одним із вагомих чинників формування культури морально-ділових відносин майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності. Від змісту та

характеру її впливу залежить рівень сформованості морально-ділової культури, дотримання менеджерами необхідних моральних принципів у майбутній професійній діяльності. Зазначена функція вищої професійної освіти покликана сприяти примноженню морально-духовних цінностей майбутніх менеджерів, їх прагненню

працювати для своєї держави безкорисно, віддавати їй свої знання, свою працю й отримувати від цього найвище задоволення. Морально-духовна функція сприяє формуванню у майбутніх менеджерів необхідної свідомості та системи морально-духовних цінностей, які визначатимуть надалі успіх у кар'єрі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердяев Н. А. О назначении человека / Николай Александрович Бердяев. – М. : Республика, 1993. – 193 с.
2. Вачевський М. В. Інтелектуальна власність. Теорія і практика інноваційної діяльності : [підруч. для студ. ВНЗ] / Мирон Васильович Вачевський. – К. : Професіонал, 2006. – 448 с.
3. Вернадский В. И. Начало и вечность жизни / Владимир Иванович Вернадский. – М., 1989. – 358 с.
4. Вієвська М. Мотивація професійного саморозвитку у реалізації стратегії формування управлінських компетенцій / М. Вієвська, Л. Красовська // Вища школа. – 3-4/2010. – С. 89–104.
5. Дзундза А. І. Соціоекономічна культура майбутніх фахівців. Теоретичний аспект / Алла Іванівна Дзундза. – Донецьк : «Норд Комп'ютер», 2004. – 388 с.
6. Заболотська О. Проблема розвитку індивідуальності студента / О. Заболотська // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – К., 2005. – Випуск 3-4. – С. 25–34.
7. Коржуев А. В. Традиции и инновации в высшем профессиональном образовании / Андрей Вячеславович Коржуев. – М. : МГУ, 2003. – 300 с.
8. Селіверстова Н. І. Підготовка менеджерів у альтернативній школі / Надія Іванівна Селіверстова. – Запоріжжя, 1999. – 160 с.
9. Скороходов В. А. Менеджмент вищої школи : [навч. посіб.] / Вадим Анатолійович Скороходов. – Миколаїв, 2003. – 356 с.
10. Терентьев В. К. Истины управления: взгляд на основы менеджмента / В. К. Терентьев. – М. : Сентябрь, 2002. – № 3. – С. 41.

Рецензенти: Гришкова Р. О., д.п.н., професор;
Лебідь С. Г., к.п.н., доцент.

© Стрельчук Я. В., 2012

Дата надходження статті до редколегії 02.04.2012 р.

СТРЕЛЬЧУК Яна В'ячеславівна – старший викладач кафедри англійської мови Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.

Коло наукових інтересів: формування культури морально-ділових відносин у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності.